

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 05. 2021, sp. zn. 23 Cdo 2475/2019, ECLI:CZ:NS:2021:23.CDO.2475.2019.1

Číslo: 14/2022

Právní věta:

Ručitel nemůže započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 19.05.2021

Spisová značka: 23 Cdo 2475/2019

Číslo rozhodnutí: 14

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Ručení, Započtení pohledávky

Předpisy: § 1982 odst. 1 o. z.

§ 1984 odst. 1 o. z.

§ 2018 o. z.

§ 2023 o. z.

§ 2024 o. z.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Dotčená rozhodnutí:

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2015, sp. zn. [21 Cdo 919/2014](#), uveřejněný pod číslem 76/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2006, sp. zn. [32 Odo 1143/2004](#), uveřejněný pod číslem 90/2006 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 26. 1. 1973, sp. zn. [1 Cz 78/72](#), uveřejněný pod číslem 62/73 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozhodnutí OGH ze dne 20. 12. 1991, sp. zn. [6 Ob 634/91](#)

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud zamítl dovolání žalovaného proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 7. 2. 2019, sp. zn. 19 Co 354/2018.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Okresní soud v Kolíně rozsudkem ze dne 17. 9. 2018, č. j. 17 C 16/2018-241, uložil žalovanému povinnost zaplatit žalobkyni částku 1 007 368,40 Kč s příslušenstvím ve výroku blíže specifikovaným s tím, že plněním dlužníka C. s. r. o. v likvidaci zanikne v rozsahu tohoto plnění povinnost žalovaného (výrok I.). Rozhodl dále o náhradě nákladů řízení mezi účastníky (výrok II.).

2. Soud takto rozhodl o žalobě, kterou se žalobkyně domáhala zaplacení shora uvedené částky s tím, že se společností C. s. r. o. v likvidaci, jakožto s dlužníkem, podepsala dne 1. 8. 2017 dohodu o uznání dluhu a splátkový kalendář, kde dlužník uznal co do důvodu i výše své dluhy vyplývající ze smlouvy o dílo ze dne 23. 6. 2016, kdy se zavázal zaplatit žalobkyni splatných 731 970 Kč a nesplatných 43 262 Kč, a dále ze smlouvy o dílo ze dne 20. 6. 2017, kdy se zavázal zaplatit žalobkyni 232 136,40 Kč. Dlužník žalobkyni nezaplatil ničeho. Žalovaný je v pozici ručitele, byl žalobkyní vyzván k plnění a rovněž ničeho nezaplatil.

3. Soud vyšel ze skutkových zjištění o tom, že dlužník (společnost C. s. r. o. v likvidaci) v dohodě o uznání dluhu a splátkového kalendáře ze dne 1. 8. 2017 uznal svůj dluh vůči žalobkyni ze smlouvy o dílo ze dne 23. 9. 2016 na montáž střešní fólie a tepelné izolace v částce 775 232 Kč a uznal též dluh vůči žalobkyni ze smlouvy o dílo ze dne 20. 6. 2017 týkající se dodávky a montáže střechy a hydroizolace balkónu a teras v částce 232 136,40 Kč. Na základě dohody o uznání dluhu a splátkového kalendáře ze dne 1. 8. 2017 se pak dále žalovaný jako ručitel zavázal, že žalobkyni uspokojí, jestliže dlužník nesplní svůj závazek, a to až do výše 1 007 368,40 Kč včetně zákonných a smluvních úroků z prodlení, a učiní tak po písemné výzvě žalobkyně, nesplní-li dlužník svůj závazek ani po písemné výzvě. Žalobkyně vyzvala dlužníka k plnění a následně, když dlužník nezaplatil, vyzvala též žalovaného jako ručitele.

4. Dle soudu prvního stupně zajištěný závazek, tak jak jej dlužník uznal a ručitel následně svým ručitelským závazkem zajistil, existoval a ručitelský závazek je platný. K žalovaným navrhanému započtení pohledávky dlužníka vůči pohledávce žalobkyně soud uvedl, že se přiklání k závěru vyplývajícimu z komentářové literatury [Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1260], že dle nové právní úpravy, oproti úpravě předchozí, nemůže ručitel proti věřiteli započíst pohledávky, které vůči němu měl dlužník. Pohledávce dlužníka vůči věřiteli a pohledávce věřitele vůči ručiteli chybí podmínka vzájemnosti ve smyslu § 1982 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též jen „o. z.“), nutná obecně pro započtení. Nejedná se ani o námitku ve smyslu obrany určitou vlastností zajištěného dluhu. Soud proto námitku započtení neuznal, pohledávku navrženou k započtení dále nezkoumal a žalobě vyhověl.

5. K odvolání žalovaného odvolací soud rozsudkem v záhlaví uvedeným rozsudek soudu prvního stupně potvrdil (první výrok) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (druhý výrok).

6. Odvolací soud vycházel ze skutkových zjištění učiněných soudem prvního stupně a ze skutkových zjištění učiněných v odvolacím řízení. Ztotožnil se se závěrem soudu prvního stupně, že v písemné dohodě o uznání dluhu ze dne 1. 8. 2017 uznala společnost C. s. r. o. v likvidaci svůj dluh ze smluv o dílo ze dne 23. 9. 2016 a ze dne 20. 6. 2017 spočívající v pohledávce žalobkyně na zaplacení ceny díla a části ceny díla a zavázala se svůj dluh žalobkyni do dohodnuté doby uhradit. Žalovaný se na základě uvedené dohody stal ručitelem dlužníka za dluh vůči žalobkyni. Ručitelský závazek žalovaného vznikl platně, když v době učinění ručitelského prohlášení existoval platný dluh dlužníka vůči žalobkyni. Protože dlužník uznaný dluh v celkové výši 1 007 368,40 Kč neuhradil, byť byl k této úhradě žalobkyní písemně vyzván, je k úhradě tohoto dluhu včetně příslušenství jako ručitel povinen dle § 2018 odst. 1 o. z. žalovaný.

7. Odvolací soud ve shodě se soudem prvního stupně rovněž shledal nedůvodnou procesní obranu žalovaného, který v průběhu řízení proti pohledávce žalobkyně započtl tvrzenou pohledávku dlužníka na úhradu smluvní pokuty a náhradu škody. Gramatickým, logickým a historickým výkladem ustanovení § 2023 odst. 1 o. z. dospěl odvolací soud k závěru, že ručitel podle uvedeného ustanovení nemůže proti věřiteli započíst pohledávky, které vůči němu měl dlužník. Při tvorbě nového občanského zákoníku byl § 2023 odst. 1 převzat z § 306 odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (dále též jen „obch. zák.“), z něhož však nebyla převzata pasáž: „... a použít k započtení pohledávky dlužníka vůči věřiteli, jestliže k započtení by byl oprávněn dlužník, kdyby věřitel vymáhal svou pohledávku vůči němu“. Ustanovení § 2023 odst. 1 o. z. nemá oporu pro závěr, že ručitel může proti věřiteli započíst pohledávky, které vůči němu měl dlužník, neboť toto zákonné ustanovení dává ručiteli právo uplatnit námitky a za námitku je třeba v souladu s principem akcesority považovat obranu vlastností, která je vlastní k zajištěnému dluhu, např. jeho neplatností, promlčením, zánikem v důsledku splnění apod. Odvolací soud ve shodě se soudem prvního stupně rovněž odkázal na závěry komentáře k občanskému zákoníku a rozhodnutí soudu prvního stupně jako věcně správně potvrdil.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

8. Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný (dále též „dovolatele“) dovolání s tím, že je považuje za přípustné dle ustanovení § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „o. s. ř.“), neboť napadené rozhodnutí odvolacího soudu závisí na vyřešení otázky hmotného práva, která nebyla v rozhodování dovolacího soudu dosud vyřešena. Konkrétně jde o otázku, zda může ručitel dle právní úpravy zákona č. 89/2012 Sb. použít v rámci své obrany proti pohledávce věřitele námitku započtení pohledávky dlužníka vůči věřiteli. Nesprávné právní posouzení věci dle ustanovení § 241a odst. 1 o. s. ř. dovolatele spatřuje v závěru odvolacího soudu, dle něhož ručitel dle úpravy zákona č. 89/2012 Sb. není oprávněn bránit se nároku věřitele započtením pohledávky, kterou má vůči věřiteli dlužník.

9. Dle dovolatele z toho, že část textu ustanovení § 306 odst. 2 obch. zák. v rozsahu „a použít k započtení pohledávky dlužníka vůči věřiteli, jestliže k započtení by byl oprávněn dlužník, kdyby věřitel vymáhal svou pohledávku vůči němu“, není přítomna v právní úpravě ručení dle zákona č. 89/2012 Sb., nelze dovozovat, že by započtení pohledávek dlužníka provedené ručitelem v rámci obrany již nebylo možné. K nepřevzetí předmětné části ustanovení § 306 odst. 2 obch. zák. nedošlo se záměrem vyloučit možnost započtení, nýbrž zestručnit právní úpravu o ustanovení, které by bylo nadbytečné. Uplatnit všechny námitky, které má proti věřiteli dlužník, přitom ručiteli umožňuje výslovné znění ustanovení § 2023 odst. 1 o. z. V případě námitky započtení jde tedy o „námitku“ a i podle jazykového výkladu § 2023 odst. 1 o. z. je ručitel oprávněn ji použít.

10. Předchozí občanský zákoník koncipoval možnosti obrany ručitele zcela identicky jako aktuálně platný občanský zákoník, kdy rovněž neobsahoval onen dovětek výslovně zmiňující možnost započtení pohledávky dlužníka za věřitelem ze strany ručitele, nicméně v judikatuře ani v teorii nebylo sporu o tom, že ručitel je v občanskoprávních vztazích oprávněn k uplatnění námitky započtení pohledávky dlužníka.

11. Z principu akcesority ručení, kterým argumentuje odvolací soud, dle dovolatele navíc vyplývá, že existence ručitelského závazku je vždy materiálně závislá na existenci dluhu mezi věřitelem a dlužníkem a smyslem ručení není, aby se ručitel dostal do horšího postavení než dlužník a musel věřiteli plnit více, než by mu musel plnit dlužník, kdyby se věřitel domáhal plnění po něm. Tento princip se odráží i přímo v ustanovení § 2023 odst. 1 o. z., které umožňuje ručiteli bránit se stejnými námitkami, kterými by se mohl bránit dlužník, tedy které zajišťuje, aby věřitel nemohl po ručiteli požadovat více, než by mohl požadovat po dlužníku. Dovolatele dále na podporu svých závěrů

odkazuje na komentářovou literaturu a na další zdroje k této otázce a navrhuje, aby dovolací soud rozhodnutí obou soudů nižších stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

12. K dovolání žalovaného se žalobkyně dle obsahu spisu nevyjádřila.

III.

Přípustnost dovolání

13. Nejvyšší soud (jako soud dovolací dle § 10a o. s. ř.) postupoval v dovolacím řízení a o dovolání žalovaného rozhodl podle o. s. ř. ve znění účinném od 30. 9. 2017 (srov. článek II bod 2. zákona č. 296/2017 Sb.). Po zjištění, že dovolání bylo podáno včas, osobou k tomu oprávněnou a řádně zastoupenou podle § 241 odst. 1 o. s. ř., Nejvyšší soud zkoumal, zda dovolání obsahuje zákonné obligatorní náležitosti dovolání a zda je přípustné.

14. Podle ustanovení § 236 odst. 1 o. s. ř. dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští.

15. Podle ustanovení § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak.

16. Dovolání žalovaného je přípustné podle ustanovení § 237 o. s. ř., neboť v rozhodovací praxi dovolacího soudu dosud nebyla řešena otázka, zda je ručitel dle právní úpravy zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, oprávněn započíst proti uplatněné pohledávce věřitele pohledávku, kterou má dlužník za věřitelem.

IV.

Důvodnost dovolání

17. Dovolání není důvodné.

Rozhodná právní úprava

18. Podle § 1982 odst. 1 věta první o. z. dluží-li si strany vzájemně plnění stejného druhu, může každá z nich prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává proti pohledávce druhé strany.

19. Podle § 1984 odst. 1 o. z. dluží-li dlužník společně a nerozdílně s jinými, může proti věřiteli započíst pohledávku svého spoludlužníka jen do výše podílu spoludlužníka na společném dluhu.

20. Podle § 2018 o. z. kdo věřiteli prohlásí, že ho uspokojí, jestliže dlužník věřiteli svůj dluh nesplní, stává se dlužníkovým ručitelem. Neprijme-li věřitel ručitele, nemůže po něm nic žádat (odst. 1). Ručitelské prohlášení vyžaduje písemnou formu (odst. 2.).

21. Podle § 2023 o. z. ručitel může vůči věřiteli uplatnit všechny námitky, které má proti věřiteli dlužník (odst. 1). Uplatní-li ručitel námitky, které mu sdělil dlužník, nahradí dlužník ručiteli náklady, které mu vznikly, byly-li námitky neúspěšné (odst. 2.).

22. Dle § 2024 o. z. uspokojí-li ručitel věřitele bez vědomí dlužníka, může dlužník uplatnit vůči ručiteli všechny námitky, které byl oprávněn uplatnit vůči věřiteli, kdyby na něm věřitel splnění

vymáhal. Dlužník však nemůže vůči ručiteli uplatnit námitky, na které dlužník ručitele neupozornil bez zbytečného odkladu poté, co mu ručitel oznámil, že věřitel uplatnil právo z ručení.

Obecně k právní povaze ručení a započtení

23. Ručení je formou zajištění dluhu, kdy se ručitel vůči věřiteli zavazuje, že dluh splní, jestliže jej nesplní dlužník. Ručitel se svým prohlášením zavazuje vůči věřiteli, že dluh splní, pokud tak neučiní dlužník, přičemž toto prohlášení musí být učiněno v písemné formě. Ručení vzniká tím, že věřitel akceptuje ručitelem učiněnou písemnou nabídku, že dluh splní, pokud ho nesplní dlužník. Ručení je tudíž smlouvou. Dlužník stranou této smlouvy není. Ručitelský závazek není závazkem k dlužníkovi, ale jen závazkem vůči věřiteli. Ručitelský závazek má akcesorickou povahu, podmínkou jeho vzniku je tak existence platného závazku mezi věřitelem a dlužníkem. Akcesorita ručitelského závazku přitom vylučuje, aby se ručitel zavázal ve větším rozsahu, nežli samotný dlužník [srov. obdobně např. Kindl, T. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. Občanský zákoník: komentář. Svazek V (§ 1721-2520). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 547].

24. Institut ručení patří mezi specifické právní prostředky – zajišťovací instituty, které směřují k dosažení uspokojení, popřípadě alespoň usnadnění uspokojení věřitele. Obecným cílem a funkcí právních prostředků zajištění závazků je „zlepšení“ postavení věřitele vůči jeho dlužníku zejména tím, že mu poskytují další zdroj pro uspokojení (tzv. náhradního dlužníka), nebude-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna dlužníkem. Ručení má – obdobně jako další právní prostředky zajištění závazků – akcesorickou a subsidiární povahu. Subsidiarita ručení vyjadřuje, že jde o podpůrný zdroj uspokojení zajištěné pohledávky, který se uplatní jen tehdy, jestliže pohledávka nebyla dlužníkem dobrovolně splněna a ani nezanikla jiným způsobem. Akcesorickým je ručení zejména proto, že vzniká pouze tehdy, vznikla-li platně také pohledávka, k jejímuž zajištění má sloužit, a že dochází k jeho zániku, zanikla-li zajištěná pohledávka. Ručení má kromě zajišťovací také uhrazovací funkci, která po splatnosti zajištěné pohledávky vytváří zdroj uspokojení pohledávky věřitele v případě, že hlavní závazek nebude včas nebo řádně splněn (srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2015, sp. zn. [21 Cdo 919/2014](#), uveřejněného pod č. 76/2015 Sb. rozh. obč.).

25. Podle § 1982 odst. 1 věta první o. z. dluží-li si strany vzájemně plnění stejného druhu, může každá z nich prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává proti pohledávce druhé strany.

26. Jsou-li splněny předpoklady započtení, nedochází k zániku (vzájemných) pohledávek bez dalšího, nýbrž strana musí „prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává“, musí tedy učinit kompenzační projev. K němu Nejvyšší soud již dříve uvedl, že projev jednoho z účastníků směřující k započtení je jednostranným právním úkonem, jehož obsah a účinnost jsou na vůli druhého účastníka nezávislé. Výběr obou pohledávek k započtení provádí kompenzující a pouze jeho kompenzační projev přivodí zánik započítávaných pohledávek v rozsahu, ve kterém se kryjí. Jakýkoliv projev vůle druhého účastníka, včetně projevu nesouhlasu, je zde právně nerozhodný (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2006, sp. zn. [32 Odo 1143/2004](#), uveřejněný pod č. 90/2006 Sb. rozh. obč.).

Výklad teleologický a historický

27. Otázkou podrobovanou dovolacímu přezkumu je, zdali mezi možné námitky, jež přísluší ručiteli podle § 2023 o. z., patří i kompenzační právní jednání podle § 1982 odst. 1 o. z. vůči věřiteli, svědčí-li možnost takového započtení dlužníkovi.

28. Zákonodárce se v důvodové zprávě k občanskému zákoníku k této otázce nevyjadřuje. Ve vztahu k ručení se důvodová zpráva omezuje na konstatování, že „návrh úpravy ručení je v zásadě převzat z

dosud platné úpravy v obchodním zákoníku (§ 303 až 312) s nepatrnými změnami. Zejména se upřesňuje smluvní povaha vzniku ručení v tom smyslu, že odmítne-li věřitel ručitele, nemá pak již právo po něm cokoli žádat“.

29. Obchodní zákoník, na nějž důvodová zpráva odkazuje, v ustanovení § 306 odst. 2 upravoval, že ručitel mohl vůči věřiteli uplatnit všechny námitky, k jejichž uplatnění byl oprávněn dlužník. Zákonodárce však současně výslovně upravil, že ručitel mohl „použít k započtení pohledávky dlužníka vůči věřiteli, jestliže k započtení by byl oprávněn dlužník, kdyby věřitel vymáhal svou pohledávku vůči němu“. Zákonodárce konečně dále upravil výslovně, že „ručitel mohl použít k započtení i své pohledávky vůči věřiteli“.

30. Za situace, kdy zákonodárce v občanském zákoníku, oproti zákoníku obchodnímu, výslovnou možnost ručitele neupravil, je třeba posoudit, zdali taková možnost kompenzačního právního jednání, tedy započtení, ručiteli svědčí v rámci obecné úpravy námitek podle § 2023. Z tohoto pohledu se jeví potřebným zkoumat úpravu ručitelských námitek, jak byla řešena historicky.

31. Právní úprava obsažená v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, se podobala – co do námitek ručitele vůči věřiteli – úpravě současné. Z ustanovení § 548 odst. 2 obč. zák. vyplývalo, že ručitel mohl proti věřiteli uplatnit všechny námitky, které by měl proti věřiteli dlužník. Oprávnění ručitele k tomu, aby mohl použít k započtení pohledávky dlužníka vůči věřiteli, občanský zákoník z roku 1964 výslovně nezakládal. Judikatura vyšších soudů se v poměrech občanského zákoníku z roku 1964 k uvedené otázce nevyjádřila.

32. Hospodářský zákoník (zákon č. 47/1964 Sb.) rovněž neobsahoval výslovnou úpravu možnosti započtení ručitelem, když v § 129n odst. 1 bylo zakotveno, že práva oprávněné organizace vůči ručiteli se nepromlčí ani nezaniknou před promlčením nebo zánikem práva vůči povinné organizaci. Ručitel může, pokud se oprávněná organizace s ručitelem nedohodla jinak, proti oprávněné organizaci uplatnit všechny námitky, které proti ní má povinná organizace.

33. Obdobně zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodu (zákoník mezinárodního obchodu), upravoval námitky ručitele vůči věřiteli v ustanovení § 201 pouze tak, že ručitel může proti věřiteli uplatnit všechny námitky, které proti věřiteli má dlužník. Ustanovení § 196 zůstává nedotčeno.

34. Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, obecnou úpravu námitek ručitele vůči věřiteli vůbec neznal.

35. Mezi námitky rukojmího (nyní ručitele) proti věřiteli námitku kompenzace pohledávky dlužníka neřadila ani literatura k obecnému zákoníku občanskému (srov. zejména Sedláček, J. Obligační právo. 1. – 3. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 158 a 159). V poměrech obecného zákoníku občanského však tato otázka nepředstavovala výkladový problém jako v současné době, neboť účinky započtení nastávaly odlišně. J. Sedláček poukazoval na to, že „kompensace nastává, jakmile se dvě kompenzovatelné pohledávky střetnou. Není zapotřebí, aby jedna strana druhé oznámila kompensaci... oba závazky zanikají a to tím dnem, kdy se oba závazky střetly.“ (srov. Sedláček, J. Obligační právo. 1. – 3. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 236). Podle § 1363 obecného zákoníku občanského závazek rukojmího zanikal poměrně s dlužníkovým závazkem. Jestliže se tedy pohledávky věřitele a dlužníka způsobilé započtení střetly, zanikl v uvedeném rozsahu i dluh ručitele (tehdy rukojmí), aniž by musel (mohl) ručitel kompenzační právní jednání učinit.

36. Z pohledu historického vývoje je zřejmé, že úprava obsažená v obchodním zákoníku, jež v první větě ustanovení § 306 odst. 2 obsahovala slova „a použít k započtení pohledávky dlužníka vůči

věřiteli, jestliže k započtení by byl oprávněn dlužník, kdyby věřitel vymáhal svou pohledávku vůči němu“, byla v tomto úpravou výjimečnou. Zákonodárce v občanském zákoníku z roku 2012, v právní úpravě ručení odkazující jinak právě na inspiraci obchodním zákoníkem, tuto koncepci tedy zjevně opustil.

K ne/možnosti ručitele započíst pohledávku dlužníka za věřitelem v literatuře

37. Jak uvedeno výše, oproti právní úpravě v obecném zákoníku občanském, kdy J. Sedláček poukazoval na to, že ke kompenzaci pohledávek, tedy k jejich zápočtu docházelo bez zvláštního právního jednání dlužníka, podle občanského zákoníku z roku 2012 (ale i občanských zákoníků z roku 1964 a 1950) tomu tak není (či nebylo). K zániku (vzájemných) pohledávek musí strana „prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává“, musí tedy učinit kompenzační právní jednání. Z tohoto pohledu lze proto poukázat i dnes na K. Knappa, který se obecně k principům, kdy ručitel ne/může pohledávku dlužníka vůči věřiteli započíst, vyjadřuje (srov. Knapp, V. Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku. Praha: Nakl. Československé akademie věd, 1955, s. 222 a 223). Podle K. Knappa „dřívější nauka v takových případech většinou započtení připouštěla, vycházejíc někdy z myšlenky, že započtení působí automaticky (*ipso iure*), jakmile se pohledávky střetnou, aniž bylo třeba právního úkonu směřujícího ke kompenzaci“. V. Knapp dále poukazuje na to, že „i když se podle tehdy platné úpravy uvádělo, že rukojmí je v zásadě zavázán stejně jako dlužník, není to však argument pro úsudek, že rukojmí může proti věřiteli započítat vzájemnou pohledávku hlavního dlužníka, nýbrž je to spíše argumentem pro úsudek opačný. Hlavní dlužník je věřiteli zavázán co do celého objemu svého závazku, dokud on sám nepřivede jeho úplný či částečný zánik započtením“. Podle K. Knappa „zákon mluví o tom, že kompenzační projev činí „některá z obou stran“, čímž jsou míněny zjevně strany (subjekty) vzájemných závazků. Přitom je na bílé dni, že právo nechává rozhodnutí o tom, zda projev o započtení byl učiněn či nic, výlučně na subjektu závazku, jenž má být namítnut k započtení. Dlužník tedy může, avšak nemusí započtení uplatnit, on disponuje závazkem. Kdyby bylo připuštěno, aby započtení jeho pohledávky proti věřiteli uplatnila některá z výše uvedených osob, dávalo by se této osobě právo disponovat dlužníkovou pohledávkou, tj. právo způsobit zánik dlužnickovy vzájemné pohledávky vůči věřiteli. Pro takový úsudek však v našem právu nevidím opory“.

38. Tato koncepce zjevně není opuštěna ani v zákonodárcově řešení v občanském zákoníku z roku 2012.

39. Jde-li o literaturu k současné právní úpravě, ve prospěch oprávnění ručitele započíst pohledávku dlužníka vůči pohledávce věřitele se vyslovují např. Porod, J. In: Petrov, J. Výtisk, M., Beran, V a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2188, či Tintěra, T., Podrazil, P., Petr, P. Základy závazkového práva. I. díl. Praha: Leges, 2016, s. 186.

40. Naopak závěr o nedostatku oprávnění ručitele započíst proti pohledávce věřitele pohledávku dlužníka zastávají např. Bezouška, P. Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 18; Richter, T. In: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1260; Kindl, M. Zajištění a utvrzení dluhů. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 320, či Bezouška, P. In: Bezouška, P., Havel, B. Občanský zákoník: Srovnávací komentář. Wolters Kluwer, § 2023, dostupné v systému ASPI.

41. T. Richter poukazuje zejména na nedostatek vzájemnosti – nemá-li potenciální započtení ze strany dlužníka být považováno za „námitku“, na niž se přijaté znění § 2023 odst. 1 o. z. vztahuje. Takový výklad je ale třeba dle autora odmítnout: „... za námitku je třeba v souladu s principem akcesority považovat obranu nějakou vlastností, která je vlastní zajištěnému dluhu (např. jeho neplatností, promlčením, prekluzí, zánikem v důsledku splnění atd.). Pohledávky dlužníka vůči věřiteli však nemají se zajištěným dluhem žádnou souvislost, podobně jako s ním nemá souvislost jiný

dlužníkův majetek, který by případně mohl posloužit (leč neposloužil) k zaplacení zajištěného dluhu. Není na nich tedy ničeho, co by mělo být z vlastností primárního, zajištěného dluhu prostřednictvím akcesority přeneseno do sekundárního, zajišťovacího vztahu mezi ručitelem a věřitelem.“ [srov. Richter, T. In: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1260]. P. Bezouška poukazuje potom na to, že „princip akcesority ručení znamená, že povinnost ručitele je svázána se vznikem, existencí a rozsahem zajištěného dluhu. Z toho vyplývá, že ručitel svá práva odvozuje od zajištěného dluhu. Námitka započtení však se zajištěným dluhem nesouvisí: ani nemění obsah zajištěného dluhu, a nelze ani tvrdit, že povinnost ručitele je akcesorická k celému majetkovému fondu dlužníka... Dlužník může ke splnění svého dluhu zásadně použít jakoukoli část svého majetku – např. hotovost, pohledávku vůči bance z účtu, který pro něj banka vede, anebo pohledávku vůči věřiteli. Umožnit ručiteli, aby uplatnil námitku započtení, by znamenalo poskytnout mu právo zasáhnout do majetku dlužníka proti jeho vůli“ (Bezouška, P. In: Bezouška, P., Havel, B. Občanský zákoník: Srovnávací komentář. Wolters Kluwer, § 2023, dostupné v systému ASPI).

42. J. Porod oproti tomu započtení takové pohledávky připouští. Podle autora by „opačný výklad znamenal, že by ani dlužník nemohl vůči ručiteli, který splnil jeho dluh, použít k započtení pohledávku, kterou má vůči věřiteli (podle § 2024; okruh námitek použitelných ručitelem vůči věřiteli a následně dlužníkem vůči ručiteli, tj. novému věřiteli, nutně musí být stejný“.

K ne/možnosti ručitele započíst pohledávku dlužníka za věřitelem v přeshraničním srovnání

43. V evropských jurisdikcích lze vysledovat tři různé způsoby řešení pro situace, jestliže dlužník a věřitel jsou oprávněni započíst své vzájemné pohledávky. V některých zemích zákonodárce upravuje možnost takového zápočtu pohledávky dlužníka ručitelem proti věřiteli, v některých zemích je výslovně upraveno právo ručitele za určitých okolností odmítnout plnění věřiteli a některé země žádné z takových práv ručiteli nezakládají.

44. Přehledně situaci ve vybraných zemích předkládá Komentář k návrhu Evropského smluvního rámce k čl. IV. G-2:103, autorů von Bar, Ch., Clive, E., Schulte-Nölke, H. a kol. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law.

45. V některých evropských zemích může ručitel započíst pohledávku dlužníka vůči věřiteli, i když je ručitel solidárním dlužníkem, protože započtení se nepovažuje za osobní obranu dlužníka, kterou ručitel nemůže vznést vůči věřiteli, a to i v případě, že ručitel nemá subrogační právo vůči dlužníku [cf. Belgický, Francouzský a Lucemburský Code Civil, art. 1294(1); Belgie: Van Quickenborne nos. 699-703; Francie: Cass.civ. 1 June 1983, D. 1984, 152, note Aubert; také Simler no. 686 ss.; Anglie: Bechervaise v. Lewis (1871-72) LR 7 CP 372; Murphy v. Glass (1867-69) LR 2 PC 408; Finsko cf. LDepGuar § 27(2); RP 189/1998 rd 66 ss.; Hlstad 3 s; Řecko: CC art. 447; cf. Fragistas 1371; Georgiades § 3 no. 129; Skotsko: Stair/Eden no. 843]. V jiných zemích má ručitel právo odmítnout plnění vůči věřiteli, buď s konečnou platností, anebo po dobu, po níž je dána možnost započtení pohledávky dlužníka [výslovně Německo CC § 770(2); Itálie: Giusti 208; Portugalsko: CC art. 642(1); Španělsko: Guilarte Zapatero, Comentarios 283]. V Rakousku jsou názory rozděleny. Většina odmítá právo ručitele započíst (OGH 20 December 1991, ÖBA 1992, 660; Schwimann/Mader and Faber § 1351 no. 11 sub 3) a většina autorů předpokládá právo ručitele odepřít plnění (cf. Schwimann/Mader and Faber and Rummel/Gamerith § 1351 no. 6 sub c/; contra OGH 20 December 1991); srov. Nizozemí [CC art. 8:150(3) vykládat s 6:139(1), (2); du Perron a Haentjens art. 852 nos. 5, 9]. Dovolací soud dodává, že odkaz na čl. 8:150 v případě Nizozemí není zřejmě odpovídající, mělo by být odkazováno na čl. 7:852 (3) DCC (dostupného např. na www.dutchcivillaw.com). Současně ve vztahu k Rakousku lze doplnit, že rakouský Nejvyšší soudní dvůr (srov. rozhodnutí OGH ze dne 20.

12. 1991, sp. zn. [6 Ob 634/91](#)) dospěl k závěru, že na základě pozitivního rakouského práva ručiteli nemůže být přiznáno oprávnění, aby přivodil uspokojení pohledávky nikoliv svou, nýbrž protipohledávkou hlavního dlužníka, a že při nedostatku pozitivní úpravy nemůže být ručiteli přiznáno ani právo pozdržet plnění věřiteli.

46. Ve Švédsku a Dánsku ručitel zůstává plně odpovědný navzdory pohledávce dlužníka za věřitelem, protože ručitel by neměl mít právo „odmítnou plnit s odkazem na to, že dlužník má jiné nároky, například protipohledávku“ (Švédsko: HD 7 July 1994, NJA 1994, 474; Dánsko: Ussing, Kaution 222 ss.).

47. Návrh společného referenčního rámce zakotvuje ve svém čl. IV.G-2:103 odst. 5 (ve spojení s odst. 1 a 4) právo ručitele odeprít plnění věřiteli za situace, kdy dlužník neuplatnil právo započíst svoji pohledávku proti pohledávce zajištěné ručením. Jak uvádí von Bar v komentáři k DCFR, pokud dlužník mohl započíst svoji pohledávku vůči věřiteli a neučinil tak, pak sice ručitel obecně není sám oprávněn uplatnit námitku započtení vzhledem k její osobní povaze, na druhou stranu by však ručitel neměl trpět dlužníkovou pasivitou. Ručitel je v takovém případě tedy oprávněn odeprít plnění věřiteli.

48. Je tedy zřejmé, že jednotlivé jurisdikce evropských států volí různá řešení posuzované situace. Liší se podle toho, zda v případech započitatelné pohledávky dlužníka vůči věřiteli, jež však nebyla dlužníkem vůči věřiteli započítána, postavení ručitele zesilují výslovnou zákonnou úpravou možného zápočtu pohledávek ručitelem (příp. právem ručitele odeprít plnění) či nikoli.

Posouzení v poměrech projednávané věci

49. Právní úprava v občanském zákoníku neobsahuje, jako je tomu v některých zemích, výslovnou možnost ručitele započíst pohledávku dlužníka proti věřiteli. Stejně tak neobsahuje výslovnou možnost ručitele odeprít plnění věřiteli, jestliže byl např. dlužník pasivní a sám pohledávku nezapočetl (jako např. DCFR). Občanský zákoník v ustanovení § 2022 o. z. umožňuje ručiteli pouze plnění odeprít, pokud věřitel zavinil, že pohledávka nemůže být uspokojena dlužníkem. Takové okolnosti však ze skutkových zjištění soudů, jimiž je dovolací soud vázán, nevyplynou. Žalovaný je ani netvrdil a nebyly proto předmětem dovolacího přezkumu.

50. Je zjevné, že zákonodárce, oproti řešení přijatému v obchodním zákoníku, který umožňoval výslovně „použít k započtení pohledávky dlužníka vůči věřiteli, jestliže k započtení by byl oprávněn dlužník, kdyby věřitel vymáhal svou pohledávku vůči němu“, takovou možnost v občanském zákoníku z roku 2012 nyní nepřipouští.

51. Nepřipouští-li ji výslovně, nelze ji odvodit ani z tzv. obecné úpravy námitek, které má ručitel k dispozici podle § 2023 o. z.

52. Jakkoli je účelem ustanovení § 2023 o. z. poskytovat v zákonném rozsahu ochranu ručiteli, nemůže ručitel bez zákonné úpravy či dohody stran zasahovat do dlužníkovy autonomie vůle a disponovat jeho pohledávkou. Pro možnost započtení pohledávky dlužníka za věřitelem chybí přitom ručiteli i zákonný předpoklad zápočtu pohledávek, kterým je jejich vzájemnost ve smyslu § 1982 odst. 1 o. z.

53. Jestliže by zákonodárce chtěl právní postavení ručitele posílit tím, že mu přizná oprávnění vlastním právním jednáním zasáhnout do autonomie vůle dlužníka a použít k započtení dlužníkovu pohledávku proti pohledávce věřitele, jistě by to jako výjimku z pravidla vzájemnosti pohledávek učinil výslovně, jako tomu bylo v právní úpravě podle obchodního zákoníku. Tak ostatně postupoval i v případě (nově zakotveného) oprávnění solidárního dlužníka započíst vůči věřiteli pohledávku svého spoludlužníka. Oprávnění solidárního dlužníka k započtení pohledávkou spoludlužníka navíc omezil,

a to jen do výše podílu spoludlužníka na společném dluhu (§ 1984 odst. 1 o. z.). Obdobně založil výslovně možnost dlužníka namítat vzájemné pohledávky vůči postupiteli (původnímu věřiteli) i vůči postupníkovi (novému věřiteli) podle § 1884 odst. 1 o. z. Je tedy zřejmé, že v případech, kdy zákonodárce řešil otázku možného zásahu do autonomie vůle stran, zde vlastníka pohledávky, nebo překlenutí nedostatku vzájemnosti započítávaných pohledávek, volil výslovnou úpravu. V případě ručitele však zákonodárce zvolil opačný přístup; výjimku původně upravenou v § 306 odst. 2 obch. zák. do nové úpravy vůbec nepřevzal.

54. Lze konečně přisvědčit argumentaci části literatury (srov. bod 42), že výklad námitek podle § 2023 a § 2024 o. z. ve vztahu k otázce, zdali mohou představovat i samotné kompenzační jednání, by měl být obdobný. Takový závěr však neznamená, že v prvním případě ručitel a ve druhém dlužník v rámci námitek může uskutečnit po právu i kompenzační právní jednání vůči druhé straně. Podle § 2024 věta první o. z. uspokojí-li ručitel věřitele bez vědomí dlužníka, může dlužník uplatnit vůči ručiteli všechny námitky, které byl oprávněn uplatnit vůči věřiteli, kdyby na něm věřitel splnění vymáhal. Jestliže samotný dlužník započtl svou pohledávku na pohledávku věřitele a pohledávka věřitele tak v rozsahu započtení zanikla, může dlužník proti ručiteli při jeho subrogačním regresu za podmínek § 2024 věta první o. z. uvedené namítat. Stejně jako ručitel může namítat vůči věřiteli podle 2023 o. z., jestliže pohledávka věřitele zanikla v důsledku započtení uskutečněnému samotným dlužníkem. Ale jak nemůže ručitel sám právním jednáním započíst pohledávku dlužníka proti věřiteli podle § 2023 o. z., tak nemůže dlužník započíst proti ručiteli podle § 2024 věta první o. z. svou pohledávku, kterou má za věřitelem, uspokojil-li ručitel věřitele bez vědomí dlužníka. Tak zůstává postavení dlužníka a ručitele nikoli nevyvážené. Je věcí dlužníka, zdali a jak uplatní svou vzájemnou pohledávku vůči svému věřiteli bez ohledu na ručitele. Pohledávka za věřitelem tak dlužníkovi zůstane, stejně však jako povinnost plnit ručiteli v rámci subrogační regresu, plnil-li ručitel za dlužníka.

55. Dovolacímu soudu proto nezbylo než uzavřít, že podle občanského zákoníku z roku 2012 ručitel nemá vůči věřiteli právo započíst pohledávku dlužníka, kterou má za věřitelem.

56. Vyšel-li tedy v projednávané věci odvolací soud z toho, že provedl-li žalovaný ručitel proti pohledávkám žalobkyně v celkové výši 1 007 368,40 Kč s příslušenstvím započtení namítanými pohledávkami dlužníka vůči žalobkyni z titulu smluvní pokuty a náhrady škody ve výši 745 250 Kč, nesvědčí mu pro takový zápočet právo, je jeho právní posouzení správné a dovolání nedůvodné.

57. Nejvyšší soud z výše uvedených důvodů dovolání žalovaného podle ustanovení § 243d písm. a) o. s. ř. zamítl.